



## ФОРМУВАННЯ БЕЗПЕЧНИХ УМОВ ПЕРЕБУВАННЯ УЧНІВ У ЗСОО В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ТА НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ

С. Г. Дудко, ORCID iD <https://orcid.org/0000-0002-2560-0825>

Висвітлено роботу Полтавської академії неперервної освіти ім. М. В. Остроградського з питань безпеки школярів під час освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти та формування в учнів/учениць компетентностей щодо дотримання власної безпеки та безпеки навколишніх в умовах воєнного стану й надзвичайних ситуацій. Представлено низку досліджень та науково-методичних розробок педагогічних і науково-педагогічних працівників ПАНО ім. М. В. Остроградського в період дії воєнного стану в Україні. Зазначається, що інноваційність представлених посібників, концепції та модельної програми полягає у їхній спрямованості на формування та застосування учнями умінь і практичних навичок у реальних життєвих умовах під час воєнного стану для власної безпеки та формування здатності визначати й обґрунтовувати ризики для життя. Наголошується на важливості завдань педагогічних працівників щодо формування в дітей знань та практичних навичок, необхідних для безпечної життєдіяльності, та надання учням/ученицям актуальної інформації з питань безпеки і психологічної підтримки. Наголошено, що посібники та модельна програма спрямовані на досягнення мети загальної середньої освіти й реалізацію засад соціальної і здоров'язбережувальної освітньої галузі Державного стандарту для початкової та базової загальної середньої освіти.

**Ключові слова:** безпека, уроки безпеки, освітній процес, освітня галузь, збереження здоров'я, воєнний стан, заклад освіти.

### Serhii Dudko. Creation Safe Conditions for Students in Secondary Education Establishments under Conditions of the State of Martial And Emergency Situations

The work of the Poltava M. V. Ostrohradskiy Academy of Continuing Education on the safety of schoolchildren during the educational process in institutions of general secondary education and the formation of students' competences for their own safety and those around them in conditions of martial law and emergency situations. A number of researches and scientific-methodological developments of pedagogical and scientific-pedagogical workers are presented of PANO n.a. M.V. Ostrohradskiy during the period of martial law in Ukraine. It is noted that the presented manuals, concept and model program are aimed at the innovativeness of both the educational process and the activities of the teachers of the educational institution, the formation and application of skills and practical skills by students in real life conditions during martial law for their own safety and the formation of the ability to identify and substantiate risks for life. Emphasis is on the importance of the tasks assigned to each pedagogue to give children knowledge and practical skills necessary for safe life activities and to enable students to obtain up-to-date information on issues of safety and psychological support. It is emphasized that the manuals and the model program are aimed at achieving the goal of general secondary education and implementing the principles of the social and health-saving educational field of the State Standard for primary and basic general secondary education.

**Keywords:** safety, safety lessons, educational process, educational industry, health preservation, martial law, educational institution.

**Постановка проблеми.** У закладах загальної середньої освіти України у зв'язку зі збройною агресією Російської Федерації пріоритетним напрямом є питання безпеки учнів у закладах освіти, їхньої безпечної поведінки та загалом дотримання засад здоров'язбереження учасників освітнього процесу. Щоденні сигнали повітряної тривоги та ракетної небезпеки змушують освітянську спільноту працювати в особливих умовах навчання. Щодо наслідків збройної агресії Міністерство

освіти і науки України інформує про вщент зруйновані 180 шкіл у державі; зазнали значних руйнувань більш ніж 300 закладів освіти в Україні, а понад тисяча має пошкодження. Тому найбільш актуальними та затребуваними є компетентності щодо забезпечення життєдіяльності всіх учасників освітнього процесу в нових умовах проведення освітнього процесу. Учні мають уміти поводитися в небезпечних, кризових та непередбачуваних ситуаціях [6]. Затверджені Державні стандарти для

початкової та базової загальної середньої освіти [1; 2] з їхніми типовими навчальними планами та дослідження вітчизняних науковців хоча й передбачають розгляд питань збереження життя та здоров'я учнівської молоді, проте цілісних наукових пошуків із питань збереження та безпеки життя під час надзвичайних ситуацій та воєнного стану не знаходимо.

**Аналіз актуальних досліджень.** Основними пріоритетами досліджень українських педагогів та науково-педагогічних працівників у зв'язку з дією правового режиму воєнного стану в Україні стали безпека, захист та збереження життя і здоров'я учасників освітнього процесу. Педагогічний та науково-педагогічний склад Полтавської академії неперервної освіти ім. М. В. Остроградського з перших днів воєнного стану започаткував ініціативу щодо надання організаційно-методичної допомоги з питань безпеки. Така ініціатива включала: організацію освітнього безпечного середовища в закладах освіти, проведення ініційованих МОН щотижневих уроків безпеки, надання психологічної підтримки учасникам освітнього процесу, діяльність із питань безпеки та забезпечення інклюзивного простору для дітей з особливими освітніми потребами тощо. Завдяки ініціативі директора ПАНО ім. М. В. Остроградського Віталія Зелюка для освітянської спільноти Полтавщини розроблено електронний навчально-методичний посібник «Уроки безпеки в закладах загальної середньої освіти: поради вчителю до 2022/23 навчального року» [7], концепцію «Безпечна школа Полтавської області» [4], посібник «Уроки безпеки в закладах загальної середньої освіти: поради вчителю» [8], проведено низку науково-методичних семінарів, тренінгів, «круглих столів» із психологічної підтримки учасників освітнього процесу тощо.

Посібник «Уроки безпеки в закладах загальної середньої освіти: поради вчителю» [7; 8] (укладачі С. Г. Дудко, Л. О. Жданюк, Т. І. Ярошенко) містить матеріали щодо організації, підготовки та проведення щотижневих уроків безпеки й інших безпекових заходів і сприятиме реалізації мети соціальної й здоров'язбережувальної галузі Державного стандарту базової середньої освіти [1]. Посібник спрямований на формування в учнів відповідальності за власні життя, здоров'я та добробут, допоможе педагогам зосередити увагу школярів на безпекових питаннях, що пов'язані з ризиками воєнного часу, а також орієнтований на те, як надавати психологічну самодопомогу, реалізувати засади концепції сталого розвитку суспільства, реалізувати комунікативно зорієнтований та діяльнісний підхід у навчанні, втілювати національно-патріотичне виховання, вибудовувати навчальний матеріал, урахувавши важливість навчання впродовж життя, орієнтації на події соціального і природного довкілля.

Концепція «Безпечна школа Полтавської області» (укладачі Л. В. Литвинюк та інші) [4] розкриває 4 компоненти шкільної безпеки: фізична безпека (пожежна безпека, поведінка при виявленні вибухонебезпечних предметів, цивільний захист, попередження травматизму та безпека організації освітнього процесу, безпека інклюзивного середовища); послуги з харчування та дотримання медичних вимог, психологічна та інформаційна безпека. Концепція містить перелік заходів, що мають бути здійснені в закладах загальної середньої освіти відповідно до чинних нормативних документів, із визначенням відповідальних за їхню реалізацію.

**Мета статті** – представлення досліджень та напрацювань педагогічних і науково-педагогічних працівників Полтавської академії неперервної освіти ім. М. В. Остроградського з питань безпеки школярів та формування в учнів/учениць компетентностей щодо дотримання власної безпеки та безпеки навколишніх в умовах воєнного стану й надзвичайних ситуацій.

**Викладення основного матеріалу.** Міністр освіти і науки України Оксен Лісовий під час серпневої педагогічної конференції (2023) зазначив, що першочерговим завданням в новому навчальному році є створення безпечних умов перебування учасників освітнього процесу в закладах освіти, реалізація безпечного, інклюзивного освітнього середовища. Міністерство освіти і науки України ставить перед освітянською спільнотою завдання вивести навчання школярів в офлайн, забезпечити якісну онлайн-освіту там, де очне навчання із тих чи інших причин неможливе, та гарантувати безпечне навчання дітей і молоді у дитячих садках, школах і закладах вищої освіти. Для виконання поставлених завдань МОН запроваджує комплекс безпекових питань, серед яких не лише те, що прямо пов'язане з війною, не тільки облаштування бомбосховищ та інші організаційні рішення. До такого безпекового комплексу віднесено опанування навичок першої психологічної допомоги, оскільки наслідки, які принесла війна в Україну, відчуватимуться ще багато десятків років, а психологія підтримує весь комплекс здоров'я дитини.

Зважаючи на те, що на сучасному етапі розвитку освіти в Україні залишається пріоритетом забезпечення учасників освітнього процесу під час їхнього перебування в закладі освіти від можливих загроз, педагогічні та науково-педагогічні працівники ПАНО ім. М. В. Остроградського представили освітянській спільноті Полтавщини та Україні низку напрацювань, зокрема посібники для вчителів для проведення щотижневих уроків безпеки – «Уроки безпеки в закладах загальної середньої

освіти: поради вчителю до 2022/23 навчального року», «Уроки безпеки в закладах загальної середньої освіти: поради вчителю» (укладачі С. Г. Дудко, Л. О. Жданюк, Т. І. Ярошенко) [7; 8]. Укладання таких посібників пов'язане із започаткуванням МОН України з 1 вересня 2022 року в закладах загальної середньої освіти нашої держави щотижневих уроків безпеки, метою яких є формування в школярів відповідальності за здоров'я та власну безпеку; опанування основ безпечної поведінки в умовах надзвичайних ситуацій, життєвих умінь та навичок; удосконалення теоретичних і практичних навичок усіх учасників освітнього процесу з питань захисту та дій в умовах воєнного стану. Такі уроки на практиці стають своєрідними навчально-тренінговими заняттями для дітей з особистої та колективної безпеки, ці уроки не потребують суворої регламентації, а їхній зміст залежить від видів загроз на місцевості, особливостей ведення воєнних дій на певній території, професійного досвіду педагогів та підготовленості дітей. Оскільки на всій території України ворогом активно застосовуються ракетні удари та є велика загроза опинитися під завалами, отримати ураження від мін та вибухонебезпечних предметів, учні повинні знати про небезпеку під час воєнних дій, мінімізувати можливі ризики та зважено ухвалювати рішення, пов'язані з власною безпекою. Саме освітній заклад повинен надати молодому поколінню необхідний багаж знань та практичних навичок, забезпечити дітей та підлітків сприятливими умовами для життя, навчання, дозвілля [3].

Укладачі посібника рекомендують проводити щотижневі уроки безпеки для всіх учасників освітнього процесу в закладах освіти щодо питань мінної небезпеки й вибухонебезпечних предметів, плану дій на випадок різних видів обстрілів та дій у надзвичайних ситуаціях, ядерної та хімічної небезпеки. У посібнику наголошується на необхідності роз'яснень базових правил поведінки під час надзвичайних ситуацій та необхідних дій у разі виявлення небезпечного предмета, небезпеки покинутих іграшок, випадково знайдених боєприпасів та дій під час повітряної тривоги.

Реалізуючи мету уроків безпеки, у посібнику сформовано завдання таких уроків:

- формування в учнів мотивації до дбайливого ставлення до життя і здоров'я;
- формування в учнів обізнаності щодо мінної небезпеки, вибухонебезпечних предметів, ракетних обстрілів, дій під час евакуації, повітряної тривоги та хімічної, біологічної чи ядерної загроз;
- виховання бережливого, дбайливого та усвідомленого ставлення до власної безпеки як

однієї з найвищих людських цінностей, умінь самозбереження та самозаспокоєння;

- розвиток активної громадянської позиції учнів, спрямованої на збереження життя і зміцнення здоров'я згідно з основними принципами та закономірностями життєдіяльності людини в природному та соціальному середовищі;

- формування в учнів сталої мотиваційної настанови на безпечну поведінку;

- навчання учнів практичних навичок та умінь щодо надання першої медичної допомоги в умовах загрози для життя;

- навчання учнів методів самооцінки ризиків небезпеки [8, с. 13].

Конкретним результатом навчання під час уроків безпеки визначено розвиток компетентностей зі здоров'язбереження, безпеки життєдіяльності учнів, поглиблення життєвих навичок (зокрема аналіз ризиків, пов'язаних із вибухонебезпечними предметами, ухвалення виважених рішень, розв'язання проблем, розвиток творчого та критичного мислення, навичок спілкування, самооцінки та почуття гідності, протистояння негативному психологічному впливові, подолання емоцій та стресу, а також розвиток співчуття і відчуття себе як громадянина), усвідомлення учнями необхідності відповісти як за власне життя і безпеку, так і за безпеку людей навколо [8, с. 13].

Укладачами посібника наголошується, що досягнення мети і реалізація змісту уроків безпеки можливі лише на засадах: активної співпраці й партнерства всіх учасників освітнього процесу, представників органів державної влади та місцевого самоврядування, що має забезпечити створення умов для активного діалогу між учасниками-партнерами пізнавально-практичного процесу (учні, учителі, члени родини, представники ДСНС, ЗСУ, правоохоронних служб, психологічної служби та медичної сфери); залучення до активної співпраці школи, сім'ї, громади, органів державної влади та місцевого самоврядування з питань безпеки життєдіяльності в умовах воєнного стану; залучення учнів до самооцінки своєї поведінки в небезпечних для здоров'я і життя ситуаціях; створення і розвитку безпечних життєвих навичок; пізнавальної роботи учнів із різними джерелами інформації, різними типами та видами ресурсних матеріалів і відпрацювання практичних навичок при надзвичайних ситуаціях та воєнних діях [8, с. 14].

Отже, проведення уроків безпеки – це виклик часу, пов'язаний із російською агресією проти України. Відтак освітній процес спрямовується на формування та застосування учнями умінь і практичних навичок у реальних життєвих умовах під

час воєнного стану в державі для власної безпеки та формування здатності визначати й обґрунтовувати ризики для життя. В електронному навчально-методичному посібнику «Уроки безпеки в закладах загальної середньої освіти: поради вчителю» укладачів С. Г. Дудка, Л. О. Жданюк, Т. І. Ярошенко подано методичні матеріали, що допоможуть учителям закладів загальної середньої освіти організувати, підготувати й провести щотижневі уроки безпеки, розкрито специфіку викладання таких уроків, надано змогу набути практичний досвід реалізації засад убезпечення учасників освітнього процесу від загроз в умовах воєнного стану.

Педагогічним працівникам у контексті підготовки до уроків безпеки рекомендуємо взяти до уваги Концепцію «Безпечна школа Полтавської області» укладачів Л. В. Литвинюк та ін. педагогічних та науково-педагогічних працівників ПАНО ім. М. В. Остроградського [4]. Концепцію «Безпечна школа Полтавської області» розроблено працівниками Полтавської академії неперервної освіти ім. М. В. Остроградського, Головного управління ДСНС України у Полтавській області, Головного управління Національної поліції в Полтавській області, Управління поліції охорони в Полтавській області та Головного управління Держпродспоживслужби в Полтавській області. Концепція визначає заходи щодо фізичної безпеки, якісних послуг із харчування, виконання медичних вимог, психологічної та інформаційної безпеки, які мають бути здійснені в закладах загальної середньої освіти Полтавщини згідно з чинним законодавством і визначеною в ньому відповідальністю, що допоможуть засновникам, педагогам і батькам планувати роботу, забезпечувати якість освіти як в умовах війни, так і в мирний час, вчасно вносити корективи в діяльність закладу загальної середньої освіти. Розроблення концепції «Безпечна школа Полтавської області» викликано війною російської федерації проти України й обумовлено потребою у формуванні та підтримці в закладах загальної середньої освіти освітнього середовища, спрямованого на забезпечення максимальної захищеності, комфортності перебування здобувачів освіти та працівників закладу у приміщеннях і на території школи, збереження їхнього життя та здоров'я в умовах війни та післявоєнної відбудови [4, с. 4].

Розробники Концепції передбачають, що реалізація її мети та завдань сприятиме унеможливленню доступу сторонніх осіб до закладів загальної середньої освіти, забезпеченню своєчасного оперативного реагування у випадку пожежі чи надзвичайних ситуацій у закладі освіти, попередженню випадків ненавмисного травматизму здобувачів

освіти та працівників закладів, проявів фізичного та психологічного насильства серед учнів, забезпеченню організації якісного та корисного харчування в закладах освіти, підвищенню рівня обізнаності учасників освітнього процесу щодо збереження їхнього життя та здоров'я, забезпечення доступності психологічної допомоги учасникам освітнього процесу, зокрема, в кризових ситуаціях, та дітям, які пережили психотравмувальні події, створенню в закладах загальної середньої освіти безпечного інклюзивного середовища, підвищенню рівня інформаційної стійкості учасників освітнього процесу щодо дезінформації та інформаційної пропаганди [4, с. 8].

На переконання розробників та укладачів концепції, для створення Безпечної школи кожен заклад освіти має отримати матеріально-технічне забезпечення: турнікети – якісне обладнання для реалізації пропускнуої системи вхід/вихід; сервер школи – потужні комп'ютери для роботи необхідного програмного забезпечення, призначеного для автоматизації освітнього процесу у школі та інформування батьків; відеонагляд – встановлення відеокамер у школі, зображення з яких передається на комп'ютер охоронця та відповідні сервери; документи – електронний учнівський квиток, перепустки співробітників, тимчасові перепустки; sms/email-повідомлення – інформування батьків про навчання та відвідування за допомогою sms/email-повідомлень. Проте в концепції наголошується, що ефективність забезпечення в закладах загальної середньої освіти Полтавської області безпечного освітнього середовища потребує «законодавчого врегулювання питання охорони закладів, визначення єдиних державних вимог щодо надання школам кваліфікованих охоронних послуг, а також виділення коштів із державного та місцевих бюджетів на здійснення відповідної охорони, можливостей для забезпечення норм пожежної безпеки, організації заходів цивільного захисту тощо» [4, с. 9].

З метою продовження надання методичної допомоги педагогічним працівникам закладів загальної середньої освіти, розширення напрямів опанування школярами життєвих навичок, які сприятимуть безпеці їхньої поведінки та розвитку особистості, вченою радою Полтавської академії неперервної освіти ім. М. В. Остроградського 20 вересня 2023 року (протокол № 4) схвалено модельну навчальну програму «Здоров'я, безпека та добробут. 5–6 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти (автори – С. Г. Дудко, Т. І. Ярошенко, І. О. Калініченко, Т. В. Водолазька) [5].

Головною ідеєю цього інтегрованого курсу «Здоров'я, безпека та добробут» є врахування безпекових засад під час воєнного стану й надзвичайних ситуацій, формування національної ідентичності учнів/учениць 5–6 класів та спрямованість на реалізацію загальної мети базової загальної освіти, яка полягає в розвитку природних здібностей, інтересів, обдарувань учнів, формуванні компетентностей, необхідних для їхньої соціалізації та громадянської активності, свідомого вибору подальшого життєвого шляху і самореалізації, продовження навчання на рівні профільної освіти або здобуття професії; виховання відповідального, шанобливого ставлення до родини, суспільства, навколишнього природного середовища, національних і культурних цінностей українського народу [5, с. 3].

Автори курсу визначають його метою реалізацію засад соціальної і здоров'язбережувальної освітньої галузі, а також формування успішної самодостатньої особистості учня, який володіє знаннями й практичними вміннями, сприятливими для збереження та розвитку як власного здоров'я, так і навколишніх, дбає про безпеку й добробут у повсякденному житті, під час надзвичайних ситуацій і воєнного стану, поводить етично, є патріотом своєї держави, виявляє підприємливість, професійно зорієнтований, прагне до повноцінного сталого життя.

Програмою інтегрованого курсу визначені такі завдання: формування основ здоров'язбережувальної компетентності та сприйняття власного життя і здоров'я як найвищої людської цінності; формування в учнів навички безпечної поведінки в умовах воєнного часу та інших надзвичайних ситуаціях, надання учням інформації щодо принципів життєдіяльності людини, спрямованих на безпеку, збереження та розвиток здоров'я, власного та суспільного добробуту; формування свідомої мотивації щодо збереження та зміцнення фізичного, психічного, духовного і соціального здоров'я, успішної соціалізації та самореалізації особистості; застосовування засвоєних знань та умінь у повсякденному житті на засадах сталого розвитку суспільства, виховання поваги до Конституції України, державної символіки, української нації, її традицій [5, с. 2]. Програму курсу побудовано відповідно до Державного стандарту базової середньої освіти та спрямовано на формування наскрізних в усіх ключових компетентностях умінь. Програма реалізує компетентнісний потенціал соціальної і здоров'язбережувальної освітньої галузі за усіма ключовими компетентностями та забезпечує досягнення обов'язкових очікуваних результатів навчання.

Програму курсу розроблено, урахувавши принципи: цілісність, неперервність, системність, наступність, спрямованість, дитиноцентризм, принцип зв'язку навчання із життям. Створюючи програму, автори зосередилися на таких пріоритетах, як концептуальні засади сталого розвитку суспільства, комунікативно зорієнтоване навчання, діяльнісний підхід, безпекові питання, що пов'язані з ризиками воєнного часу, питання психологічної самопомогі, впровадження національно-патріотичної складової освіти, побудова навчального матеріалу на життєвих ситуаціях, орієнтація на події соціального і природного довкілля. Зміст курсу упорядковано за модулями, які складаються з конкретних тем. Структура програми інтегрованого курсу для 5 класу представлена трьома модулями: «Безпека і моє здоров'я», «Психосоціальне благополуччя», «Добробут і моя підприємливість». Зміст програми 6 класу також структуровано за модулями: «Безпека в соціумі та громадське здоров'я», «Психосоціальне благополуччя», «Добробут і підприємливість». За бажанням заклад освіти може змінювати послідовність вивчення пропонованих тем модулів [5, с. 5].

Урахувавши тематику та зміст програми з інтегрованого курсу «Здоров'я, безпека та добробут», автори рекомендують освітній процес організувати в умовах змішаного та дистанційного навчання; як у класі, так і поза його межами, зокрема на екологічній стежині, в «зеленому класі», створеному на території освітнього закладу чи в парку, в обладнаному навчальному кабінеті (зокрема кабінетах біології, історії, географії тощо), музейній кімнаті чи іншому навчальному кабінеті школи з використанням методів навчання, що ґрунтуються на активній участі всіх учнів: робота в групах, обговорення, «мозкові штурми», розроблення концептуальних карт, рольові ігри, дискусії, творчі проекти, лепбуки, написання есе, листів, виступів, інтерв'ю, аналіз життєвих ситуацій, онлайн-подорожі, екскурсії, складання алгоритмів дій та моделювання розв'язання проблеми тощо [5, с. 6].

**Висновки.** Отже, педагогічний та науково-педагогічний склад Полтавської академії неперервної освіти ім. М. В. Остроградського з перших днів воєнного стану взяв на себе місію провайдера в Полтавській області для управлінців освітою, керівників закладів освіти, педагогів, усіх учасників освітнього процесу з реалізації проблеми створення безпечних умов навчання, добробуту, здоров'я та розвитку дітей, формування в учнів/учениць компетентностей щодо власної безпеки в умовах воєнного стану та надзвичайних ситуацій. ПАНУ ім. М. В. Остроградського у своїх методич-

них напрацюваннях наголошує: кожному педагогу важливо надати дітям знання та сформувати в них практичні навички, необхідні для безпечної життєдіяльності та надати змогу учням отримати актуальну інформацію щодо питань безпеки, психологічної підтримки, спілкування. Процес формування свідомого ставлення до власного здоров'я та безпеки потребує поєднання інформаційного й мотиваційного компонентів із практичною діяльністю учнів, що сприятиме опануванню дітьми необхідних здоров'язбережувальних умінь і навичок.

#### ЛІТЕРАТУРА

1. Державний стандарт базової середньої освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. № 898. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-%D0%BF#n16>.

2. Державний стандарт початкової освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р. № 87. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#Text>.

3. Дудко С. Г. Актуальність формування здоров'язбережувальної та здоров'язрозвиваючої компетентностей учнів 5–6 класів. Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка: науковий збірник. 2021. № 41. С. 229–242. URL: <https://doi.org/10.32842/2078-3736-2019-6-1-6>.

4. Концепція «Безпечна школа Полтавської області»/уклад. Л. В. Литвинюкта ін. Полтава: ПАНО, 2022. 51 с. URL: [https://pano.pl.ua/images/FILES/pidrozidily/kafedra\\_filosofii\\_i\\_ekon\\_osvity/publika/2023/1-2022.pdf](https://pano.pl.ua/images/FILES/pidrozidily/kafedra_filosofii_i_ekon_osvity/publika/2023/1-2022.pdf).

5. Модельна навчальна програма «Здоров'я, безпека та добробут. 5–6 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти. / автори: Дудко С. Г., Ярошенко Т. І., Калініченко І. О., Водолазська Т. В. Полтава: ПАНО, 2022. 22 с. URL: [https://pano.pl.ua/wp-content/uploads/2023/10/Modelna-programa\\_ZBD\\_5-6-klasi.docx](https://pano.pl.ua/wp-content/uploads/2023/10/Modelna-programa_ZBD_5-6-klasi.docx)

6. Про Національну стратегію розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі. Указ Президента України №195/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/195/2020#Text>.

7. Уроки безпеки в закладах загальної середньої освіти: поради вчителю до 2022/23 навчального року: електрон. навч.-метод. посіб. / уклад.: С. Г. Дудко, Л. О. Жданюк, Т. І. Ярошенко. Полтава: ПАНО, 2022. 34 с. URL: <https://pano.pl.ua/images/sesurity.pdf>.

8. Уроки безпеки в закладах загальної середньої освіти: поради вчителю: електрон. навч.-метод. посіб. / уклад.: С. Г. Дудко, Л. О. Жданюк, Т. І. Ярошенко. 2-ге., вид., перероб. і допов. Полтава: ПАНО, 2023. 44 с. URL: <https://pano.pl.ua/images/sesurity.pdf>.

#### REFERENCES

1. *Derzhavnyj standart bazovoji serednjoji osvity: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 30 veresnja 2020 r. № 898.* /

*State standard of basic secondary education: Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine of September 30, 2020 № 898].* <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-%D0%BF#n16>. [in Ukrainian].

2. *Derzhavnyi standart pochatkovoї osvity: Postanovoju Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 21 liutoho 2018 r. № 87.* [State standard of primary education: Resolution № 87 of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated February 21, 2018]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#Text>. [in Ukrainian].

3. Dudko, S. G. (2021) Aktual'nist' formuvannya zdorov'yazberezhuval'noyi ta zdorov'yarozvyvayuchoyi kompetentnostey uchniv 5-6 klasiv. [The urgency of forming health-preserving and health-developing competencies of students of 5-6 grades] Aktual'ni pytannya humanitarnykh nauk: mizhvuziv's'kyi zbirnyk naukovykh prats' molodykh vchenykh Drohobyt's'koho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka: naukovyy zbirnyk – Current issues of humanities: interuniversity collection of scientific works of young scientists of Drohobych State Pedagogical University named after Ivan Franko: scientific collection, 41, 229–242. <https://doi.org/10.32842/2078-3736-2019-6-1-6>. [in Ukrainian].

4. Lytvyniuk L. V. (ed.) (2022) Kontsepsiia «Bezpechna shkola Poltavskoi oblasti» [Concept «Safe school of Poltava region»]. Poltava: Poltava academy of continuing education M. V. Ostrogradskyyi. [https://pano.pl.ua/images/FILES/pidrozidily/kafedra\\_filosofii\\_i\\_ekon\\_osvity/publika/2023/1-2022.pdf](https://pano.pl.ua/images/FILES/pidrozidily/kafedra_filosofii_i_ekon_osvity/publika/2023/1-2022.pdf). [in Ukrainian].

5. Dudko S. H., Yaroshenko T. I., Kalinichenko I. O., Vodolazska T. V. (2023) Modelna navchalna prohrama «Zdorovia, bezpeka ta dobrobut. 5–6 klasy (intehrovanyi kurs)» dlia zakladiv zahalnoi serednoi osvity. [Model educational program «Health, safety and well-being. Grades 5-6 (integrated course)» for general secondary education institutions]. Poltava: Poltava academy of continuing education M. V. Ostrogradskyyi. [https://pano.pl.ua/wp-content/uploads/2023/10/Modelna-programa\\_ZBD\\_5-6-klasi.docx](https://pano.pl.ua/wp-content/uploads/2023/10/Modelna-programa_ZBD_5-6-klasi.docx) [in Ukrainian].

6. Pro Natsionalnu stratehiiu rozbudovy bezpechnoho i zdorovoho osvitnoho seredovyshcha u novii ukrainiskii shkoli. Ukaz Prezydenta Ukrainy № 195/2020. [About the National Strategy for Building a Safe and Healthy Educational Environment in the New Ukrainian School. Decree of the President of Ukraine № 195/2020]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/195/2020#Text>. [in Ukrainian].

7. Dudko S. H., Zhdaniuk L. O., Yaroshenko T. I. (2022) Uroky bezpeky v zakladakh zahalnoi serednoi osvity: porady vchyteliu do 2022/23 navchalnoho roku: elektron. navch.-metod. posib. [Safety lessons in general secondary education institutions: advice to teachers for the 2022/23 academic year: electronic. educational method manual]. Poltava: Poltava academy of continuing education M. V. Ostrogradskyyi. [in Ukrainian].

8. Dudko S. H., Zhdaniuk L. O., Yaroshenko T. I. (2023) Uroky bezpeky v zakladakh zahalnoi serednoi osvity: porady vchyteliu: elektron. navch.-metod. posib./uklad. [Safety lessons in general secondary education institutions: tips for the teacher: electronic. educational method manual/comp.] Poltava: Poltava academy of continuing education M. V. Ostrogradskyyi. [in Ukrainian].

**Цитувати:** Дудко С. Г. Формування безпечних умов перебування учнів у ЗЗСО в умовах воєнного стану та надзвичайних ситуацій / С. Г. Дудко // Постметодика. 2023. № 2–3. С. 13–18.

© С. Г. Дудко, 2023. Стаття надійшла в редакцію 2.10.2023